

somme, men derved dokumenterer MBs bog paradoksalt nok, hvorfor jagen på den historiske Peter er så problematisk. Af og til lykkes det dog MB at løfte Peter op og relatere ham til eksempelvis udforskningen af den historiske Jesus/Paulus. Ifølge MB (og Dunn) var Peter således en central og samlende person efter Jesus' død. Spørgsmålet er imidlertid, om MB ikke her falder i den modsatte grøft af Baur, der som bekendt anså Paulus og Peter for modsætninger. Viser fraværet af Peter i eksempelvis de deuteropaulinske breve og blandt de apostolske fædre og apologeterne samt den eksplicite kritik af Peter, som vi finder hos Paulus og i en række Nag Hammadi-skrifter, netop ikke, at billedet er mere mudret end som så?

The Remembered Peter er den første af to bøger om Peter. I den næste bog vil MB beskæftige sig med de nytestamentlige fremstillinger, som kun fylder lidt i denne bog. Med en sådan udgivelsesstrategi understreger MB sin virkingshistoriske pointe: vi arbejder os ikke frem i historien, men graver os tilbage i den.

Finn Damgaard

Thorkild Bak, Mette Bock og Jens Holger Schjørring (red.):

Grænser for solidaritet. Indvandrerpolitik i dansk og europæisk perspektiv. København: Forlaget Anis 2010. 368 s. Kr. 279.

Det er prisværdigt, at det teologisk ledede, tværfaglige Forum for Europæisk Kirkekundskab i sit fjerde bind har taget fat på det pinagtige forhold mellem kirkerne og indvandrerpolitikken. Der er mange kompliceret samvirkende aspekter at udrede.

Økonomen Niels Kærgaard ridser grunddilemmaet op: Man skal næsten hedde Søren Krarup for at kunne se bort fra, at kristen tradition fordrer, at kristne skal tage sig af den fremmede. Men man behøver ikke være økonom – selv om det kan være nyttigt nok, hvis man er én af Kærgaards kaliber – for at kunne se, at den socialdemokratiske velfærdsstat, der er bygget ovenpå den etnisk homogene, grundtvigske nationalstat, er dårligt gearret til at klare skærene i en akut globaliseret tidsalder som det 21. århundrede. Kærgaard finder det naturligt, at flertallet af præster og kristne organisationer står på den ene side, mens fx økonomer i højere grad står på den anden side i debatten. Han finder det imidlertid afgørende, at de to parter lytter til hinanden, så længe de kan forstå hinandens argumenter. ”Hvis emnet bliver overladt til mere populistiske politikere, kan udviklingen blive katastrofal for alle parter” (s. 66).

Juristerne Thomas Gammeltoft-Hansen og Peter Christensen følger op med redegørelser for den nyere udvikling i Fortress Europe's kollektive grænse- og indvandrerpolitik samt dansk udlændingelovgivning, der er ændret 63 gange mellem 1983 og 2009. Her bliver det etiske dilemma mellem flygtningeansvar og nærhedsetik på den ene og de velfærdspolitiske egeninteresser på den anden side først sat på paragraffer, og i anden omgang får

de kød og blod i form af konkrete mennesker, der holdes ude i kraft af EU's grænseagentur Frontex' stive arm. Politologen Mette Bock, der også har skrevet bogens udførlige indledning, kaster et kritisk blik på mediernes – ubalancerede – bidrag til indvandrerdebatten. Så er scenen sat for de følgende fire bidrag om kirkernes rolle i Tyskland (ved Ursula Büttner), Danmark (ved Peter Lodberg), Norge (ved Hans Hauge) og Sverige (ved Björn Ryman). Hvor de tre er fokuseret på deres emner, er Hauges indlæg så vidtfavnende, for ikke at sige omkringfarende, at den særligt norske indvandrerhistorie står noget flimrende.

Generaliserende kan man sige, at de kirkelige holdninger til flygtningeansvaret bevæger sig i bølger. I Tyskland var kirkerne generelt politisk følgende i forhold til Hitlertidens menneskeforagt, mens de var meget aktive på flygtningenes side fra 1970'erne til 1990'erne, hvor de nedtonede deres holdninger under frygten for massiv indvandring fra Østeuropa. I Danmark levede både folk og kirke højt på det smukke selvbillede fra redningen af jøderne under besættelsen, men idealismen knækkede for mange allerede i 1980'erne, da globaliseringen blev hverdag, inklusiv islamfrygten, så flygtningene ikke længere kunne klares ved en overkommelig god gerning som med de ungarske flygtninge i 1965. Hertil kommer naturligvis, at forskelle i kirkernes tradition, identitet, organisation og forhold til staten er afgørende for, hvordan de praktiserer den kristne flygtningesolidaritet, fx ved at lade kirkerne bruge som asyl, eller blot lever videre som om intet var sket, når flygtninge sendes tilbage til en uvis skæbne.

I bogens sidste del opridses – solidt, men lidt post festum – historien om nationalstaternes udvikling af pas og grænseværn, som internt i EU nu er afløst af Schengen-samarbejdet (ved historikeren Uffe Østergaard) samt udviklingen fra de fattiges stavnsbånd til sognet (indtil 1933) til dagens binding til statens område (ved økonomen Jørn Henrik Petersen). Skal udvidelsen af solidariteten ud over statsborgernes rækker trække lige så længe ud som udvidelsen ud over sogneboernes rækker, har det lange udsigter. Endelig fastslår kultursociologen Mehnet Ümit Nceef nok engang, at holdninger til indvandrere i Danmark ikke handler om racisme. På sine egne præmisser har han ret. Men på kristne præmisser må man med Johnny Cash spørge de ikke-racistiske, oftest i hvert fald nominelt kristne danskere: "What on Earth will you do for Heaven's Sake?"

Bogen mangler den sidste korrektur af årstal samt indføjelser af krydshenvisninger. Men dens indlæg er fulde af solide oplysninger og analyser. Man må imidlertid savne en komparativ analyse af, hvordan kristendommen instrumentaliseres forskelligt i de forskellige statslige indvandrerpolitikker – med baggrund i landenes forskellige folkelige selvforståelse i forhold til kristendommen. Det er at gå rundt om den varme grød, når bogen end ikke rejser spørgsmålet, om folkekirken og den danske kristendomsform er blevet taget som gidsel for en nationalistisk indvandrerpolitik i Danmark? Det lig-

ner en tanke, at foreløbigt to ministre har pendlet mellem Kirke- og Integrationsministerierne? På det plan fungerer forståelsen mellem kristendom og indvandringsøkonomiske kalkuler åbenbart helt perfekt i Danmark!

Hans Raun Iversen

Arnved Nedkvitne

Lay Belief in Norse Society 1000-1350. København: Museum Tusulanum Press 2009. 401 s. Kr. 398.

Middelalderhistorikeren Arnved Nedkvitne har sat sig for at undersøge kristendomsforestillinger og -praksis blandt lægfolket i middelalderens norrøne samfund i perioden ca. 1000 til 1350. Nedkvitne er særligt interesseret i at undersøge, hvordan lægfolkets trosmæssige opfattelser og praksis blev formet som et kompromis imellem kirkens officielle lære og de holdninger, der var bærende hos de førende kredse blandt lægfolket. Kildematerialet består i overvejende grad af saga-litteratur primært skrevet af præster og repræsentanter for de førende lægmandskredse.

I undersøgelsens første hoveddel undersøger Nedkvitne de forestillinger om det evige liv og frelsen, som han finder i kilderne. Han overvejer også prædikenens funktion i forhold til kirkens (teologiske) påvirkning af lægfolket, samt helgenkultens betydning for det religiøse liv. Konklusionen på afsnittet bliver ikke overraskende, at frelsen var helt central i præsternes forkyndelse, men forfatteren stiller samtidig spørgsmålet, om frelsen så også dominerede lægfolkets religiøse praksis og forestillinger? Han vier derefter de næste afsnit i bogen til at undersøge, hvordan (og om) kirkens centrale forkyndelse faktisk påvirkede lægfolket i dets kristendomspraksis. Andet hovedafsnit handler derfor om lægfolkets forhold til kirkens sakramenter og gudstjenestefejringer. Selve messefejringen diskuteres som rituel handling, og Nedkvitne lægger her vægten på messen som en kollektiv bøn til Gud, eller lidt vagt, som en symbolsk repræsentation af Kristi liv (96f og især 159). Ud fra en teologisk betragtning forekommer en sådan fortolkning dog ikke at være dækkende i en middelalderlig kontekst; det ville således have været mere korrekt at fremhæve offertanken som messens centrum. Sammenfattende konkluderer Nedkvitne, at sakramenterne med mere af lægfolket blev opfattet som renselsesritualer, der forberedte dem på frelsen og det evige liv. Kildernes fremhævelse af kongerne og de velhavende stormænd får endvidere Nedkvitne til at pege på de (nye) stærke bånd imellem den velhavende overklasse og kirken, der blev etableret igennem en omfattende religiøst motiveret gavegivning.

Bogens næste to afsnit analyserer lægfolkets syn på 'den rette kristne levnedsførelse' i henhold til de normer som lægfolket dels selv udviklede, dels modtog via kirkens forkyndelse. Slutteligt samles analyseresultaterne i en konklusion.